

Király Béla

(1912–2009)

Életének 98. évében elhunyt Király Béla nyugállományú vezérezredes, az 1956-os forradalom és szabadságharc nemzetőrségének főparancsnoka. Hosszú életútja fontosabb állomásait felidézve emlékezzünk a katonára, a forradalom és szabadságharc vezetőjére, a tudósra.

Király Béla 1912. április 12-én Kaposváron született. Születésekor édesapja, Király József Kaposváron volt állomásfőnök-helyettes, édesanyja, született Lutz Etelka Király Bélát negyedik gyermekeként hozta világra. A középiskolai tanulmányai befejezése után katonának jelentkezett. Visszaemlékezéseiből:

„1930 nyarán, amikor önként bevonultam a helyi [kaposvári] magyar »Zrínyi Miklós« 7. honvéd gyalogezredbe, mint középiskolát végzett, karpaszományos gyalogos lettem, és tartalékos tiszt iskolára vezényeltek. A kötelező egyévi szolgálatot elvesztett időnek tekintettem, mert a világ minden kincséért sem tudtam volna magam a katonai pályán elképzelni. Kitartóan állatorvos akartam lenni, azonban apámnak, a kötelességteljesítés mintaképeinek példája nyomán szilárd elhatározásom volt, hogy az év során, és amennyiben kell utána is, teljesítem hazám iránti kötelességemet.”

Szolgálat a magyar királyi Honvédség kötelékében

Király a tartalékos tiszti iskola után jelentkezett a magyar királyi Ludovika Akadémiára, amelyet elvégezve, 1935. augusztus 20-án gyalogsági hadnagyként avatták. 1939 augusztusáig a magyar királyi Nagy Lajos király 6. honvéd gyalogezredben, majd 1940 júniusáig a magyar királyi 10. honvéd tábori tüzérezredben, ezt követően – az újabb tanulmányai megkezdéséig – már főhadnagyként (1939) a magyar királyi 10. könnyű hadosztályban teljesített csapattiszti szolgálatot. Az olasz király – ezredtulajdonos – budapesti látogatásakor, 1937. augusztus 28-án Király hadnagy a fogadó díszszázadban való részvételéért megkapta az „Olasz koronarend lovagkeresztje” kitüntetését.

1940 szeptembere és 1942 decembere között tanulmányokat folytatott a magyar királyi honvéd Hadiakadémián – 1941-től már mint vezérkari százados –, amely időszakban, 1942 nyarán a Don mellett „gyűjtött tapasztalatokat”, teljesített frontszolgálatot.

„A fegyveres erők civil ellenőrzésének a híve voltam. Ez köznapin nyelven azt jelenti: a politikai döntések a kormány hatáskörébe tartoznak, a katonaság feladata nem más, mint teljesíteni ezeket a döntéseket. Sosem gondoltam lázadásra, de mindig kerestem a lehetőséget, hogy civil és katona barátaimmal megvitassam, mit kellene a magyaroknak tenniük a két gonosz birodalom szorításával szemben, és hogy mit tehet az egyén nemzete túlélése érdekében ilyen veszélyek között. Mindig irigyeltem a brit katonákat, akik a Baklava szellemében nem kérdezik, miért, csak teszik a dolgukat, s ha kell, feláldozzák életüket.”

Király Béla 1943 januárja és 1945 márciusa között a Honvédelmi Minisztérium szervezési osztály elvi alosztályának vezetője, de ebben az időszakban a következő beosztásokban teljesített frontszolgálatot: 1943. december – 1944. április: a 201. könnyűhadosztály; 1944. április: a 201. könnyűhadosztály megbízott vezérkari főnöke; 1944. május: a 19. könnyű gyaloghadosztály hadművelési tiszte; 1944. június–augusztus: az 1. hadsereg hadművelési osztályára beosztott vezérkari tiszte; 1944. szeptember–október: 8. tábori póthadosztály anyagi vezérkari tiszte; 1944. október–november: az 1. hadsereg hadművelési osztályára beosztott vezérkari tiszte; 1945. március: a kőszegi védőkörlet vezérkari főnöke, majd parancsnoka.

Tevékenysége elismeréseként 1944. június 28-án „a szovjetek elleni hadműveletek alkalmából” – a 201. könnyűhadosztály megbízott vezérkari főnökéként – a „Magyar Érdemrend Lovagkeresztje a hadiszalagokon a kardokkal” kitüntetését kapta. A felterjesztő már ekkor és ezt követően – 1944. augusztus

14-én is – a Magyar Érdemrend tisztikeresztje a hadidíszítményekkel és kardokkal kitüntetésre tartotta méltónak. Ezeket a felterjesztéseket nem fogadták el, de 1944. szeptember 27-én – a június 28-án kapott kitüntetése alapján – automatikusan, tehát minden elbírálás nélkül megkapta a német II. osztályú Vaskeresztet.

Az újabb – 1944. december 1-jére datált – javaslat szerint Király Béla vezérkari százados mint a 8. tábori póthadosztály vezérkari tisztje a harcéri beosztásban 1944 augusztusától október végéig folytatott tevékenységével érdemelte ki a Magyar Érdemrend tisztikeresztje a hadidíszítményekkel és kardokkal kitüntetéset. Az eljárás elhúzódnása miatt erről a kitüntetésről – 1945. január 13-án – már Szálasi Ferenc „nemzetvezető” döntött.

A magyarországi hadműveletek befejezésének időszakában – 1945 márciusában – a kőszegi védőkörlet parancsnoka volt. Hogy a várost és annak lakosságát megvédje a háborús pusztítástól, március 29-én a védőkörletet harc nélkül átadta a szovjet csapatoknak, ekkor fogságba esett. A fogságból megszökött, majd az igazolási eljárás sikere érdekében belépett a kommunista pártba.

Az átmenet évei

Király Bélát 1945. október 23-án az igazolás keretében indított általános eljárás részeként behívták a Katona Politikai Osztályra, ahol magánéletéről, szolgálati helyeiről, háború alatti magatartásáról, tisztársairól stb. hallgatták ki. Ezen a kihallgatáson kb. 200 kérdésre kellett választ adnia. A kutatásaim során meggyőződtem arról, hogy a Király Bélával felvett jegyzőkönyvekből a később bekövetkezett bűnvádi eljárások során terhelőleg egyet sem tudtak felhasználni, mert ha voltak ilyenek, azokat visszavonta. Ezt a koncepció és/vagy konstrukció perek előkészítését végző apparátus nem vette Királytól jó néven.

1945. december 4-én a Honvédelmi Minisztérium igazolóbizottsága igazoltnak nyilvánította.

„Az igazolás gyönyörűen lezajlott. Még kérdést se tettek föl. Nagyon jó hatást tett, [...] hogy ez az édes öreg Bartha Károly ezredes, aki már kétszer volt honvédelmi miniszter [mint a bizottság elnöke] fölolvastott azokból a levelekből, amit munkaszolgálatosok önként írtak” – olvasható a Király Bélával készült interjú anyagában.

Évtizedek múltán, egy 1993-ban érkezett köszönőlevélben Paul Schönfeld volt munkaszolgálatos emlékezik meg Király Béláról és egy Proszkurovban lezajlott szemlérlől.

„Ezen a szemlén, akkor munkaszolgálatosként [...] én jelentettem Önnek, [Király Béla] vezérkari százados úrnak, hogy milyen szörnyű helyzetben vegetálunk és milyen kilátástalan életünk. Az Ön parancsnokunkhoz és hozzánk intézett beszéde azt jelentette akkor a számunkra, hogy abban az embertelen időben még volt valaki, aki ember tudott maradni. És ez az ember Ön volt.”

Király Béla a Paul Schönfeld által említett időszakban intézkedett a zsidó munkaszolgálatosok életkilátásainak javítása érdekében:

„[A] parancsnokot és a keretlegényeket figyelmeztettem, hogy amennyiben nem bánnak emberségesen a munkaszolgálatosokkal, ők kerülnek hadbírótság elé. [...] Honvédköpenyt utaltam ki valamennyiüknek, és a sapkarózsát is felvarrattam velük. A karszalag viselését törvény írta elő, de a katonaköpenyt rávehették, így nem lehetett megkülönböztetni a munkaszolgálatost a honvédektől. A fűtés helyreállítása, az ablakok beüvegezése, az ágyak és szalmaszakok kiutalása is megtörtént, soron kívül.”

Tettéről később többen megemlékeztek, és 1993. március 11-én Király Bélát a Jad Vasem Intézet a Világ Igazai közé választotta, mivel 1944-ben vezérkari tisztként fellépett a hadosztálya kötelékébe tartozó zsidó munkaszolgálatosok életének védelmében.

Visszalépv az időben, mint igazolt tiszt 1946-ban – április 1-jétől vezérkari őrnagy, november 1-jétől már vezérkari alezredes rendfokozatban – a lövész-hadosztály vezérkari főnökeként Pápa, majd Tolna helyőrségekben kezdhetette meg a szolgálatot.

„A helyzet az, hogy mit csináltunk? Ezeket a hadosztályokat akkor rothadásra ítélte a párt és a kormány. Mert az volt az elképzelés, hogy ebben az időben a magyar honvédelem funkcióját a megszálló szovjet csapatok veszik át. A magyar hadsereg egyszerűen nincs szükség. Úgyhogy több tisztünk volt, mint legénységünk. [...] Én nem engedtem őket rothadni. Amit én csináltam, erre összefogtam a tiszteket és belőlük egy tisztiiiskolát. Ott tanítottam őket, reggeltől estig. [...] A helyzet az, hogy nekem mindig volt két menedékem. Az egyik [...] az az idea, talán be is képzeltem magamnak, hogy a nemzetemet szolgálom. A második menedékem a munka volt. [...] 1947-ben azonban, annak ellenére, hogy a nemzetemet szolgáltam, hogy a munkába süllyedtem és abban emésztettem el az energiámat, azért úgy éreztem, most már rossz irányba megyünk. 47-ben már nem szavaztam a kommunistákra. [...] A fordulat – nem éve, hanem – pillanata 1948 szeptembere volt.”

Ekkor kezdődött a hadsereg fejlesztése. Király Béla az ezt követő időszak történéseit úgy értékelte, hogy két év alatt „a rothadt semmiből” Magyarországnak a legmodernebb hadserege lett, olyan, amilyen Magyarországnak békeidőben korábban soha nem volt.

A hadseregépítés időszakában Király több nagyon fontos beosztás – Honvédelmi Minisztérium Kiképzési Osztály vezetője (1947–1948), gyalogsági szemlélőhelyettes (1948–1949), gyalogság parancsnoka (1949–1950), Magasabb Parancsnoki Tanfolyam parancsnoka (1950), Honvéd Akadémia alapítóparancsnoka (1950–1951) – ellátására kapott megbízást. 1949. május 1-jén vezérkari ezredessé léptették elő. A letartóztatásáig a tevékenységét három kitüntetéssel – a Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztje (1947. szeptember 18.); a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje (1948. október 7.); Kossuth Érdemrend III. osztálya (1949. július 17.) – ismerték el.

Amíg jobb nem lesz, tartsuk meg Király Bélát

A Király Béla vezérezredesről – a HM Kiképzési Osztály vezetőjéről – egy összefoglaló jelentésnek a Katona Politikai Osztály által írt részében a következők is olvashatók:

„Igen jól képzett, értelmes, nagyon szorgalmas vezérkari tiszt. Munkabírása és munkarendje kiváló. Jó szervezőképességű. Katonai szempontból a munkája ellen semmiféle kifogást találni nem lehet. Munkájáért vállalja a felelősséget és a bírálatot is jól bírja. Fegyelmezett, erélyes és határozott. Általában elégedett típus. Az emberekkel a kapcsolatot jól fel tudja venni. Alárendeltjei szeretik. *Minden katonai jótulajdonosságai ellenére is politikai megbízhatósága még mindig kétséges.* Családi kapcsolatai (felesége Gömbös Gyula rokona), mindennapi társadalmi kapcsolatai főleg kispolgári elemekből tevődnek össze. Politikai megnyilatkozásoktól távol tartja magát. A pártnak több mint két éve tagja.”
(Részletek Király Béla KIT 57 795. számú személyi anyagából) [Kiemelés: *H. M.*]

Nem mellékes körülményként meg kell említeni, hogy Király 1946-ban Szekszárdon ismerkedett meg a háromgyerekes özvegyvel, Szendrey Ferencnével, született Gömbös Saroltával, aki Gömbös Gyula volt miniszterelnök unokaöccsének volt a lánya. Szendrey Ferenc százados a budai harcokban halt meg. Király és az özvegy 1947. december 6-án házasságot kötöttek.

A Katonai Elhárító Főcsoportfőnökség 1950. február 28-án elkészített jelentéséből kiemelendő részlet:

„Királyt igen sokan keresik a régi [1945 előtti – H. M.] tisztek közül támogatás céljából. Ennek következtében Király több jobboldali beállítottságú tisztet visszavett a honvédséghez. Közvetlen környezetét jobboldali személyekből állította össze. A körülötte kialakult csoportot csak felsőbb utasításra robbantotta szét.”

1950. március 1-jén – a fenti és majd minden anyagában előforduló kritikai értékelések ellenére – felterjesztették Király Bélát vezérőrnagyi előléptetésre. A felterjesztés indoklása szerint Király:

„Dacára annak, hogy a Pártnak 1945. óta tagja, a polgári környezet, valamint nevelése (sic!) következtében inkább mondhatnánk, hogy egy haladó szellemű polgár, aki őszintén közeledik a Párthoz.

Felesége Gömbös volt fasiszta miniszterelnök unokahúga. Tagja a MNDSZ-nek, [Magyar Nők Demokratikus Szövetsége], de véleményünk szerint tisztán formalitásból teszi. *Feltehető, hogy a népdemokráciánk ellensége.*

Király Béla ezredesnek eddigi munkája alkalmassá teszi (sic!) a fenti negatívumok mellett is a hadtestparancsnoki beosztásra, hogy kellően felhasználjuk a nagy szaktudását a hadtest vezetésében.” [Kiemelés: H. M.]

1950. október 3-i keltezésű újabb javaslatban Király Béla alkalmasságát az alábbiak szerint indokolták: „A katonai és szervezési felkészültsége miatt *egyenlőre, jobb megoldás hiányában* javasoljuk a Honvéd Akadémia Parancsnokának. *Ebben a beosztásban csapatok felett nem rendelkezik*, viszont katonai ismereteit az eddigi tapasztalatok szerint, mint iskolaparancsnok jól átadja.” [Kiemelés: H. M.] Ilyen és most nem részletezett előzmények után, 1951. augusztus 17-én az ekkor (1950. március 15-től) már vezérőrnagyi rendfokozatban lévő Király Bélát a feleségével egy napon az államvédelmi szervek letartóztatták. A visszaemlékezésében Király „így vall” a letartóztatását követő időszakról:

„[Amitől] félttem, nem a fizikai bántalmazás lehetősége volt, hanem az, hogy egyáltalán megérinthetnek azok, akikre még ránézni is undorító volt. Elhatároztam tehát, hogy a kihallgatás egy korai időpontjában önként felajánlom, adjanak annyi papírt, amennyit akarnak, majd aláírom. Ezután azt a vallomást gépelik az aláírásom fölé, amit akarnak, csak hagyjanak békén. Ez persze nem ment ilyen gördülékenyen, mivel ragaszkodtak hozzá, hogy a sztorikat én szállítsam – Mi tudunk magáról mindent, de elvárjuk, hogy maga vallja be a népi demokrácia elleni bűneit” – ismételtették unos-untalan a kihallgatók. „Ügyem kivizsgálása a végéhez közeledett. Bár a hosszú rabság alatt az a kívánságom teljesült, hogy nem nyúltak hozzám, most a sztálini rendszer egy újabb sajátos módszerét ismerhettem meg testközelből: nem engedtek aludni. Se nappal, se éjjel. Még csak leülnöm sem volt szabad napi egy-két alkalomnál többször, akkor is csak fél-fél óra.

Egy őr állandóan figyelt. Egyébként sem pazarló ételadagjaimat tovább csökkentették. 1951 decemberében kikapcsolták a zárka fűtését is, így majd megfagytam nyári ruháimban, melyek már rongyokban lógtak rajtam.”

Király Bélát 1952. január 15-én koncepciók perben kötél általi halálra ítélték.

„Visszavitték a zárkámba. Nem volt kétségem afelől, hogy napokon belül kivégeznek. Megálltam az üvegtéglákkal befalazott egykori ablaknyílás [előtt], és a félhomályon át a napot keresve, azon elmélkedtem, mennyire is pazarló ez a rendszer. Mindössze pár hét választott el a negyvenedik születésnapomtól. Testben egészséges voltam, teljes energiám birtokában, agyam jól működött, jártas voltam a hadtudományokba, szerettem volna dolgozni és tudtam is. Bünt nem követtem el – tudták ezt ők is a másik oldalon. Mégis elpusztítanak. Ez pazarlás! – gondoltam” – olvasható a visszaemlékezésben.

Az ítéletet január 29-én jogerősen életfogytig tartó börtönbüntetésre változtatták, amiről Király Bélát nem értesítették, így a halálos zárkában maradt majdnem két évig. Király Bélánét a férjével egy időben, 1951. augusztus 17-én tartóztatták le. Miután a rá kiszabott „szerep” vállalására – a kémkedés vádpontban Királyt terhelő vallomás megtételére – nem tudták rákényszeríteni, 1951. november 1-jén internálták Kistarcsára, ahonnan két év múlva, 1953. augusztus 31-én engedték szabadon.

Újra szabadon, bekapcsolódás a forradalom és szabadságharc történéseibe

A Katonai Főügyészség Király Béla és társai ügyében törvényességi óvást jelentett be, amely alapján a Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa a per elítéltejt az 1952-ben ellenük emelt vádak alól bűncselekmény hiányában felmentette. Királyt 1956. szeptember 7-én ideiglenesen szabadlábra helyezték. A Honvédelmi Minisztérium illetékesei már korábban értesültek Király szabadításáról. 1956. június végén Tóth Lajos – vezérkari főnök – „egy baráti beszélgetésen” azt közölte Szücs Miklós ezredessel, hogy

„folyik Király Béla perújrafelvétele, sőt úgy néz ki a helyzet, hogy a hadseregbe vissza kell őt venni. Néhány héttel később Kovács István – hadműveleti csoportfőnök – közölte [Szücs Miklóssal], hogy a honvédelmi minisztertől, Bata István vezérezredestől hasonló tájékoztatást kapott Király személyére vonatkozóan, sőt a HM (Honvédelmi Miniszter) javaslatot is kért Király jövőbeni beosztására. Kovács István vezérőrnagy a VI. hadtest parancsnoka beosztást javasolta.”

Király Béla erről, mint a szabadulása utáni lehetőségéről, csak annyiban értesült, hogy folyik az ügye felülvizsgálata. Hetekig kerti munka vállalásából jutott jövedelemhez, majd kiújult egészségügyi problémája megszüntetése érdekében a Honvéd Kórházba ment, ahol október 22-én kisebb műtéten esett át. A kórház parancsnoka, Radó György többször személyesen meglátogatta Királyt, akiről már korábbi ismeretei alapján is jó véleménye volt.

„Jó véleményemet megerősítette az is, hogy egy Varga Jenő nevű barátom – jelenleg a Bács megyei Tanács elnökhelyettese – elmondotta a következőket. A háború alatt, mint büntető századbeli munkaszolgálatos, embertelen rossz sorsuk volt a szovjet fronton. Egy alkalommal új hadtest kötelékébe kerültek, amelynek a vezérkari főnöke [helyesen a 201. könnyűhadosztály anyagi vezérkari tisztje – *H. M.*] Király Béla volt, akkor még századosi rendfokozatban. Király összegyűjtötte őket, szokatlanul emberséges beszédet intézett hozzájuk és ettől kezdve a velük való bánásmód – jó irányban – megváltozott.”

Bata István honvédelmi miniszter – feltehetően október 26-án – telefonon közölte Királlyal, hogy hamarosan rehabilitálják. Király Béla két nappal később úgy döntött, hogy a rendkívüli helyzetre való tekintettel szolgálatra jelentkezik. Nagy Imre vejének, Jánosi Ferencnek – ekkor még a kórházból, többek között – a következőket írta:

„Nagy Imre miniszterelnök által [október 28-án délután] ismertett kormányprogram a karhatalmi erők tekintetében gyökeres szervezési célokat jelölt meg [...] Szinte előnt a keserűség, ha arra gondolok, hogy éppen most ebből a szívemhez oly közel álló munkából kellene kimaradnom... Én rajtad keresztül felajánlom munkaerőmet, lelkesedésemet, együttérzésemet Nagy Imrének és kormányának. Hiszem, hogy tudod, nem a pozíció, sem a dísz az, amire vágyok, hanem ami kell nekem: feladat!”

A „feladat” – ha nem is Jánosi Ferenc közreműködésével – Király Bélát október 30-án a kórházban „megtalálta”. A Király levelében is megemlített kormánynyilatkozat karhatalomra vonatkozó részének – „A rend védelmére és a közbiztonság helyreállítására haladéktalanul megalakul az új karhatalom a honvédség és a rendőrség alakulataiból, valamint a munkások és az ifjúság felfegyverzett osztagaiból” – egymástól szögesen eltérő értelmezései mentén elsősorban vidéken folytatódott, a fővárosban pedig megkezdődött a nemzetőrség szervezése.

A nemzetőrség fogalma, a megszervezésének tartalma, a lehetséges résztvevők köre a hatalom eredeti szándékai ellenére folyamatosan változott. Október 30-án a Budapesti Főkapitányság épületében a rendőrség, a honvédség és a felkelő csoportok egy részének képviselői jelenlétében értekezletet tartottak, amelyen

a legsürgetőbb feladatként – az eddigiektől eltérő tartalommal – fogalmazódott meg a forradalom fegyveres ereje, a nemzetőrség további szervezésének, illetve a felkelő-szabadságharcos csoportok, a rendőrség és a honvédség karhatalmi, védelmi jellegű tevékenységének koordinálására hivatott új központi vezető szerv megalakítása. A tanácskozás résztvevőit Oláh Vilmos felkelő-szabadságharcos arról tájékoztatta, hogy a szervezési munkára a kórházban lábadozó Király Béla lenne a legalkalmasabb.

A Kopácsi Sándor ezredes, a BM Budapesti Főosztálya vezetőjének invitálására a nemzetőrség szervezésébe bekapcsolódó Király Béla véleménye szerint a megalakítandó – a nemzetőrség további fejlődése szempontjából is fontos – szerv a legitimitását elsősorban a már megszervezett nemzetőrségekhez és az ezektől ekkor még függetlenül létező felkelő-szabadságharcos csoportoktól kaphatta meg. Ezzel függött össze Király Béla azon javaslata is, hogy ebbe a vezető szervbe olyan embereket – „reális képviselőket” – kell választani, akik bírják a nemzetőr- és fegyveres csoportok bizalmát és támogatását, ugyanakkor szükségesnek tartotta, hogy a megalakítással kapcsolatos tervek-ről egy küldöttség – „szűk körű bizottmány” – Nagy Imrét, a Minisztertanács elnökét és a kormányt tájékoztassa, az ezzel kapcsolatos véleményeket kikérje. Nagy Imre, elfogadva a küldöttség javaslatát, az alábbi nyilatkozatot adta ki (megjelent: *A forradalom hangja. Magyarországi rádióadások 1956. október 23. – november 9.*):

„A forradalmi harcokban részt vett egységek megbízottaiból, a honvédség és a rendőrség képviselőiből, a megalakulás alatt álló munkás és ifjúsági fegyveres egységek képviselőiből alakuló Forradalmi Karhatalmi Bizottság előkészítő bizottságának a mai napon történt megalakulását a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa nevében tudomásul veszem és megerősítem.

A Forradalmi Karhatalmi Bizottság szervezze meg a forradalmi harcokban részt vett egységek, a honvédség és rendőrség, a munkás- és ifjúsági osztagokból alakuló új karhatalmat. Ennek segítségével teremtsen meg hazánk belső békéjének helyreállítását és az október 28-án és 30-án elhangzott kormányprogramok végrehajtásának feltételeit.

A Forradalmi Karhatalmi Bizottság az általános titkos választásokkal létrehozandó új kormány hivatalba lépéséig működjék.

Budapest, 1956. október 30. Nagy Imre, a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke”

Ebben a nyilatkozatban, talán szándéka ellenére, kifejezésre juttatta, hogy az új karhatalom szervezésére alakuló Forradalmi Karhatalmi – a javaslat szerint még Forradalmi Honvédelmi – Bizottság a honvédség, a rendőrség, a munkásság

és az ifjúság osztagai mellett – az addigi felfogástól eltérően – meghatározó módon épít a szovjet és magyar csapatok ellen harcot folytató, a változást kikényszerítő felkelő-szabadságharcos csoportokra is.

Másnap – október 31-én – a Kilián laktanyában a munkások, az értelmiség, az ifjúság, a honvédség és a rendőrség képviselőinek részvételével megrendezett küldöttértekezleten Király Béla

„először arról beszélt, hogy a nemzeti demokratikus forradalom anélkül győzött, hogy egységes központi vezetése lett volna. Ám ez a győzelem csak akkor tartható fenn, ha a forradalom résztvevői, győztes ifjai, egyetemistái, munkás ifjai, harci egységei, az alakulóban lévő üzemi őrségek, a honvédség és a rendőrség egységes vezetés mellett őrködik afelett, hogy a forradalom vívmányait se restaurációs kísérlet, se reakciós elemek támadásai ne veszélyeztessék. [...]

E veszélyek ellen tehát úgy védekezhetünk, ha a 28-i Nagy Imre nyilatkozatban megjelölt új karhatalom legfelsőbb vezetését gyorsan, egyetértéssel, határozottan megszervezzük, mert a mai állapot sok veszélyt rejt magában.

Tömérdek a száma a hazáját szerető hős szabadságharcosoknak, tömérdek a száma a harcoló alegységeknek is. E szertelen ütőerő mind egyet akar, de szét van aprózva kis csoportokba, egyekre. Pedig a forradalom vívmányait csakis összefogott erőkkel, egységes vezetéssel lehet megőrizni [...]

A Forradalmi Karhatalmi Bizottság, mint legfelső irányító szerv vezeti a karhatalmi szolgálatot és összehangolja a honvédség és a rendőrség ilyen irányú munkáját. Emellett feladata, hogy segítsen megalakítani a Nemzetőrséget, mint a magyar nemzet fegyveres testületét a harcokban résztvevő egységekből, a munkás és ifjúsági osztagokból, munkás-őrségekből. A lényeg tehát az, hogy minden olyan fegyveres egység, amely nem tartozik a honvédséghez, illetve a rendőrséghez a mai napon a Nemzetőrség egységes fegyveres testületévé válik”.

A Nemzetőrség haladó hagyományainak a felvázolását követően Király Béla rátért az értekezlet konkrét feladatainak az ismertetésére. Javasolta, hogy a gyűlés mint a Forradalmi Karhatalmi Bizottság közgyűlése az operatív feladatok megoldására azonnal állítsa fel a Forradalmi Karhatalmi Bizottság Operatív Bizottságát, amelynek feladata a közgyűlés határozatainak a végrehajtása, intézkedések kidolgozása és a végrehajtó szervekhez való eljuttatása, javaslattétel nemzetőr-alakulatok működésének engedélyezésére, illetve megvonására, a nemzetőr-, honvéd- és rendőralakulatok karhatalmi irányítása.

Elmondta, hogy az Operatív Bizottság folyamatosan működik, és a feladatokat a vezető irányításával a szervezési, karhatalmi, anyagi és pénzügyi, híradó albizottságok hajtják végre. A Nemzetőrség Szervezeti Szabályzatával kapcsolatban többek között a következőket mondta:

„A nemzetőrség a győzelmes nemzeti demokratikus forradalom vívmányainak restaurációs és reakciós kísérletek ellen való megvédésére alakult önkéntes fegyveres szolgálat, illetve fegyveres alakulat, amely a Forradalmi Karhatalmi Bizottság irányításával a honvédséggel és a rendőrséggel karöltve az ország belső békéjének helyreállítása, illetve fenntartása érdekében karhatalmi szolgálatot lát el. A nemzetőrség tagjai a fegyveres szolgálatra ünnepélyes esküt tesznek. [...] A nemzetőrségi alakulatok felállítására javaslatot tevő szervek a Forradalmi Karhatalmi Bizottságtól munkájuk megkönnyítésére honvéd és rendőr tiszteteket igényelhetnek. [...] Az összes nemzetőrségi alakulatok vezetésére a nemzetőr főparancsnokság hivatott. A szervezet a Forradalmi Karhatalmi Bizottság közgyűlése hozza létre. [...] Fővárosunk újjáépítése és esetleges más feladatok megoldására különleges nemzetőralakulatok is szervezhetők, mint műszaki, híradó stb. alakulatok. Minden nemzetőregység maga választja meg a parancsnokát demokratikus választással.”

A bekövetkezett változás fő jellemzője az, hogy a Nemzetőrség fő erejévé – az október 30-a előtti elképzelésekkel és intézkedésekkel szöges ellentétben, főleg a fővárosban, illetve a Forradalmi Karhatalmi Bizottságban mint országos vezető testületben – a felkelő-szabadságharcos csoportok váltak.

A Forradalmi Karhatalmi Bizottság célja az volt, hogy az új karhatalom – a Nemzetőrség – segítségével helyreállítsa az ország belső békéjét, és biztosítsa az október 28-án és 30-án elhangzott kormányprogramok végrehajtásának a feltételeit. Nagy Imre nyilatkozata szerint a Forradalmi Karhatalmi Bizottság az általános titkos választásokkal létrehozandó új kormány hivatalba lépéséig működött volna.

A fentieket figyelembe véve nem kerülhető meg annak kimondása sem, hogy a Nemzetőrség önállósága korlátozott volt, mert a rendőrség és honvédség képviselőiből is álló Forradalmi Karhatalmi Bizottság döntött a nemzetőrséggel kapcsolatos minden fontos kérdésben. Ezzel ellentétben a Forradalmi Karhatalmi Bizottságnak a hadsereg és rendőrség felé döntési jogosítványai nem voltak.

Ezt a helyzetet a látszólagos bonyolultsága ellenére egyszerűsíti az a tény, hogy a vezetés és irányítás majd minden fontos szintjén megtalálható Király Béla személye, aki a Forradalmi Karhatalmi Bizottság vezetőjeként, majd a Nemzetőrségnek a közgyűlés határozatával megválasztott főparancsnokaként, Budapest katonai parancsnokaként, a Forradalmi Honvédelmi Bizottmány elnökeként vett részt a karhatalom szervezésében és irányításában, a karhatalmi feladatok végrehajtásába bevont szervezetek tevékenységének összehangolásában.

Ezzel párhuzamosan a szervezés katonai vonalán jelentős szerepet betöltő Zólogy László ezredes úgy látta, hogy a „hadsereg vezetése nagyon gyenge kezekben van”, ezért október 31-én a Katonai Forradalmi Tanács [Honvédelmi Bizottmány] ülésén azt kezdeményezte

„az ülésen résztvevőknek, hogy a VKF [a Vezérkar] élére javasolják Király Béla vezérőrnagyot. [...] Javaslatom azért esett Király Bélára, mert őt tartottam egyedül képesnek arra, hogy mind a felkelőket – egyetlen tábornok, aki megúsza az akasztófát –, mind a hadsereget kezében tudja tartani”.

Király Béla vezérőrnagy Budapest katonai parancsnokaként a főváros területén lévő minden rendőri és honvédségi erő felett rendelkezett, ezekkel párhuzamosan a nemzetőrség főparancsnokaként a „civil” fegyveres erők egyszemélyi vezetője is volt. Bonyolítja a helyzetet, hogy Király Béla Budapest katonai parancsnokaként a honvédelmi miniszter és a belügyminiszter alárendeltségébe tartozott, de miután a Forradalmi Karhatalmi Bizottság alárendeltségét Nagy Imre a megbízó okiratban nem szabályozta, így ezt a testületet és annak minden alárendelt szervezetét – a legfőbb vezetővel, Király Béla tábornokkal együtt – közvetlen irányítása alá vonta. Király Béla több alkalommal közvetlenül Nagy Imrétől kapott feladatokat, amelyek végrehajtásáról a tábornok közvetlenül Nagy Imrének jelentett.

A „Milyen érzés volt újból a szinte legmagasabb pozícióban lenni?” – kérdésre Király Béla egy 1989-ben készült interjúban a következőket mondta:

„Én hozzá voltam szokva a vezetéshez. Amióta a Hadiakadémiát elvégeztem, magasabb feladatokon dolgoztam. Az, hogy ismét magasabb rangban dolgozhattam, nem annyira érdekelt, mint az, hogy egy olyan területen dolgozhattam, olyan hangulatban, olyan körülmények között, ahol a munkának az eredményét le tudtam mérni. Fantasztikusan nekem való dolog volt! Ha hiszed, ha nem hiszed, hogy itt nem a karrier számított, hogy most tábornok vagyok, hanem a munka, amely egész nemzetemet érintette, ez volt életem kulminációs pontja. És dicsekvés nélkül mondhatom, hogy a munkámat kitűnően végeztem, mert tudtam, hogy miről van szó. Nem [...] egy hatalmi központot építettem, hanem a fegyveres erők központját, amely konszolidációval hozzásegíti a kormányt ahhoz, hogy kibontakoztassa a Nagy Imre-féle reformterveket. Nem aludtam, az asztalnál itt-ott ettem.”

A Budapesti Karhatalmi Parancsnokságnak két törzse volt, az egyik törzs a Honvédelmi Minisztériumban dolgozott – ez volt Budapesten a hadsereg irányító szerve –, a másik a rendőr törzs, amelyik a rendőrséget és nemzetőrséget irányította. Az 1956. november 1-jén megalakult katonai törzs lényegében úgy működött, hogy Zólmay László a Budapesten lévő katonai alakulatok tevékenységéről tájékoztatta Király Béla vezérőrnagyot, majd az ezredes az ő instrukciói alapján irányította a csapatokat. Az új vezető szerv részére Király Béla első és legfontosabb feladatként megparancsolta, hogy Budapesten a katonai alakulatok felhasználásával azonnal szüntessék be a lövöldözést, teremtsenek rendet.

November 2-án a fenyegető szovjet csapatmozgások miatt a Karhatalmi Parancsnokság megkezdte Budapest karhatalmi riadótervének elkészítését.

Ennek a tervnek Király Béla utasítása szerint tartalmaznia kellett a főbb útvonalak lezárásának helyét, valamint a Budapesten rendelkezésre álló tartalékok mozgási irányát. Ez a terv – november 4-ig az idő rövidsége miatt leginkább csak elgondolás – a szovjet csapatok esetleges támadásának elhárításával kapcsolatos feladatokat nem tartalmazott.

A Király Béla által készített *Védelmi Terv* tartalmazta a nemzetőrcsoportok, valamint a Budapesten lévő katonai alakulatok elhelyezkedését és feladatát. A szovjet csapatmozgásokat jelentő vidéki alakulatok a hadműveleti csoportfőnökségtől minden esetben olyan parancsot kaptak, hogy ne álljanak ellen a szovjet csapatoknak, vegyék fel a kapcsolatot az odaérkező szovjet csapatok parancsnokával, és akadályozzanak meg minden összeütközést, „provokációt”.

November 1-jén vagy 2-án Janza Károly altábornagy, honvédelmi miniszter, Király Béla és Kovács István vezérőrnagyok, Maléter Pál ezredes, a miniszter helyettese – Szücs Miklós ezredes részvételével – megbeszélték a hadsereg előtt álló feladatokat. Megegyeztek abban, hogy mivel a parancsnokok tájékozatlanok, a legalapvetőbb kérdésekben sem tudnak állást foglalni, döntéseik felemásak, a hadsereg magasabb beosztású parancsnokai részére értekezletet fognak tartani. A november 4-re tervezett értekezlet céljaként a kialakult helyzet, a katonai alakulatok és a felkelőcsoportok viszonyának a tisztázását, a hadsereg demoralizálódását előidéző okok megjelölését és felszámolását határozták meg. Ismertetni kívánták, hogy mi a kormány célja, mit vár el a hadseregtől. Intézkedéseket terveztek a parancsnoki állomány bizonytalanságának megszüntetése, az arra alkalmasak beosztásukban való megerősítése érdekében.

„A szervezésnek egyetlen egy célja volt. Nem az, hogy fölkészüljünk egy háborúra. Az volt a cél, hogy biztosítsuk a közrendet és nyugalmat, hogy ne adjunk módot arra, hogy a szovjet provokációnak vegye és visszajöjjön. [...] A szovjet beavatkozással persze az egész kísérlet összeomlott” – hangzott el az már idézett interjúban.

Király Béla 1957-ben, a Szabad Európa Rádió riporterének:

„a magyar hadsereg átszervezéséről és a szovjet ú.n. tanácsadók megjelenéséről is beszámolt. Hangsúlyozta azonban, hogy a magyar katonákból sem a szovjet érdekeket kiszolgáló vezérkari tisztek, sem kommunista átnevelési kísérletek nem tudtak ész és érzés nélküli robotembert formálni. Ez bebizonyosodott a magyar forradalom és szabadságharc napjaiban, amikor a magyar katonák – kevés kivételtől eltekintve – megtagadták a felsőbb parancsot és nem voltak hajlandók saját testvéreikre tüzelni, hanem beálltak

a szabadságharcosok soraiba. Király Béla véleménye szerint a magyar nép meg tudta volna őrizni rövid időre elnyert szabadságát, ha kívülről nagyobb erkölcsi támogatást kapott volna.”

„Magyarország legyen a szovjetek temetője” – Király Béla az ellenállást választotta

A Forradalmi Karhatalmi Bizottság egyre eredményesebb szervezőmunkáját november 4-én a szovjet csapatok támadása szakította meg. Budapesten Király Béla vezérőrnagy az ellenállás folytatása mellett döntött. A Forradalmi Karhatalmi Bizottság elnöke, a nemzetőrség főparancsnoka a szovjet csapatok előrevonásáról, majd támadásáról az éjszaka folyamán telefonon több alkalommal jelentett Nagy Imrének. A miniszterelnök és közte lezajlott egyik beszélgetésre Király később így emlékezett vissza:

„Röviddel éjjél után Budapest külső védelmi övéből is kezdtek jelentések érkezni arról, hogy szovjet csapatok felderítő vállalkozásokat hajtottak végre egyes védelmi állások ellen. Ismét felhívtam Nagy Imre miniszterelnököt és ekkor életem legdrámaibb beszélgetése zajlott le köztünk.

Miniszterelnök Bajtárs! Immár kétségtelen, hogy a Szovjetunió háborút indított ellenünk. Az első szovjet hullámok már Budapest külső védelmi övét támadják. Nincs megbízható kapcsolatunk minden védelmi állással és körzettel. Mivel mostanáig arra utasítottuk csapatainkat, hogy ne tüzeljenek, sok parancsnok nagyon bizonytalan lehet. Lehet, hogy csak későn intézkednek majd, a szovjet csapatok lerohanhatják őket. Egyetlen választásunk van: vagy a Miniszterelnök Bajtárs, vagy én azonnal adjunk ki egy rádiókiáltványt. Értessük a csapatainkat, hogy háborúban állunk a Szovjetunióval, ennek tudatában kezdjék meg védelmi harcukat!

Ez politikai ügy, mint vezérkari tisztnek tudnia kell, hogy ilyen nyilatkozatot tenni a kormány, és nem a katonaság dolga. Megtiltom, ilyen kiáltványt bocsásson ki!

Tökéletesen tisztában vagyok ezzel. Éppen ezért javasoltam, hogy a Miniszterelnök Bajtárs adja ki a kiáltványt, vagy ha úgy kívánja, az Ön beleegyezésével kiadom én.

Nem. Semmiképpen nem adunk ki ilyen kiáltványt – mondta Nagy Imre. – Ez háborút jelentene és mi nem akarunk, és nem is vállalhatunk háborút a Szovjetunióval. [...] Kérem tájékoztasson továbbra is az eseményekről!”

A Nemzetőrség Főparancsnoka legközelebb akkor hívta fel Nagy Imrét, amikor egy szovjet harcokoszlopot látott a Parlament felé kanyarodni. „Miniszterelnök Bajtárs, szovjet csapatok több helyen áttörték a védelmi övet és mélyen behatoltak a fővárosba. Egy harcokoszlop éppen most halad el a mi épületünk előtt és az eleje a Parlament felé veszi útját. Számolom a harcokocsikat” – mondta

Király Béla Nagy Imrének, aki kis várakozás után határozott hangon a következőket mondta: „Nem kérek több jelentést!” „Király számtalanszor hívott engem, mint a budapesti karhatalomnak a parancsnoka, és kérte, hogy a harcot vegyék fel a szovjet csapatok ellen. [...] ötször hívott fel, mind az ötször kategorikusan megtiltottam.” (Részlet Nagy Imre bíróság előtt tett vallomásából. 1958. február 5.)

Király Béla hívatta a Forradalmi Karhatalmi Bizottság tagjait, és felszólította őket, kövessék őt a hegyekbe, folytassák a nemzetőrség szervezését a szovjet csapatok ellen.

„Király Bélával 1956. november 4-én hajnalban találkoztam, ő hívatott magához” – idézte fel a történeteket Marián István alezredes, majd a vizsgálati fogságban tett vallomását így folytatta:

„Király szobájában többen tartózkodtak, Király Béla, Kopácsi Sándor, Lantos József, Oláh Vilmos. Amikor beléptem, élénk vita folyt. Király elmondta, hogy megindult a szovjet csapatok Budapest elleni támadása minden irányból. Nagy Imre ellenállásra szólította fel a csoportokat – és az ENSZ-hez fordult segítségért.

Ezután kimentem a szobából és Király tudta nélkül telefonon keresztül utasítást adtam az egyetemen lévő alakulatnak, a harcot ne vegyék fel, hagyják el az egyetemet, csak őrség – amit a tűzoltóság lát el – maradjon hátra.

Mikor visszamentem, Király arról beszélt, innen nem lehet áttekinteni a helyzetet, ki kell települni harcálláspontra. Kérdést intéztem hozzá, mennyi egyetemistára lehet számítani. Közöltem vele, hogy véleményem szerint 3-4 ezerre.

Király kijelentette, hogy induljunk, egy gépkocsiba szálltam vele és Oláh Vilmostal. Először a Várba mentünk fel, ahol Király utasítására kiadtam, hogy összekötők jöjjenek ki az 56-os villamos végállomására. Innen a Zugligetbe mentünk [...] Innen a Fácánosban lévő határőr laktanyába mentünk, ahol Király utasítására megszerveztem a közelbiztosítást.”

Az ellenállás folytatásának céljáról később Király Béla így vallott:

„Ha egyáltalán nem hangzik is hősiesnek, meg kell mondanom őszintén, hogy nem azért tartottam össze a Főparancsnokságot, hogy gerillaharcot szervezzek, vagy hogy makacs harcokkal hosszabbítsam a magyarok szenvedését. Egyetlen céloom az volt, hogy ha Nagy Imre mégis köt valamilyen elfogadható kompromisszumot, akkor legyen valami szervezet, amire támaszkodhat. Azért erősítettem a Szabadság-hegy védelmét és azért lettem volna hajlandó harcolni is, hogy amíg ez a pillanat elérkezik, életben tartsuk a Főparancsnokság szervezetét.”

A Nemzetőrség Főparancsnokságának kitelepült részlege megszerveztette a határőr laktanya védelmét, és felvette a kapcsolatot a környéken lévő nemzetőr erőkkel. Király vezérőrnagy megtudta, hogy Csillebércen egy légvédelmi üteg van

tüzelőállásban. A kezelőszemélyzet szétszaladt, ezért az üteghez nemzetőrökből kiválogatott csoportot küldött, majd a lövegeket Király Béla később Nagykovácsiba rendelte, de az ütegparancsnok ezt a parancsot már nem teljesítette.

Király Béla Nagykovácsiból újra visszament a határórlaktanyába. Célja a nemzetőrség és a határőrség tevékenységének az összehangolása volt. Látogatásáról a laktanya vezetése az előljáró parancsnokságon keresztül azonnal értesítette a szovjet parancsnokságot.

A határőrség országos parancsnoka, Szalva János határőr ezredes jelentette, hogy „Király Béla itt van és az utakon özönlenek a hegyekbe a felkelők”. Segítséget kért a Király Béla vezette nemzetőr alegységek szétveréséhez. Az ezredes a szovjet parancsnokságtól ekkor még azt a választ kapta, hogy a nemzetőröket próbálják meg saját erejükkel szétverni. Szalva határőr ezredes ekkor jelentette: harcokcsik ellen gyalogsággal nem tudja felvenni a harcot.

Király Béla ezt követően lépéseket tett a nemzetőralegységek közötti kapcsolat kiépítése, a híradás megszervezése érdekében. A tábornok, mielőtt Nagykovácsiba indult volna, intézkedett, hogy a Széchenyi-hegyen lévő egyik rádiózavaró állomást alakítsák át adóállomássá. Amikor ez megtörtént, Király Béla egy közleményt bocsátott ki, amelyben többek között a következőket mondta: „A Nemzetőr Főparancsnokság él. A főparancsnok, Király Béla kéri a rendőrség és honvédség szerveit, segítsék a nemzetőrség – mint egyedüli hivatalos karhatalmi szerv – munkáját.” Felhívásában Király Béla becsmérelte a szovjet csapatokat, barbároknak nevezte azokat. „Magyarország legyen a szovjetek temetője” – mondta a tábornok, majd végső ellenállásra hívta fel a forradalmi erőket – idézte fel később a történeteket Tancsin Miklós, a rádióadó üzembe helyezője.

Renner Péter felkelő-szabadságharcos a letartóztatását követő kihallgatáson feltett egyik kérdésre – „Mit tud későbbiek során Királynak Magyarországon kifejtett tevékenységéről?” – a következő választ adta:

„Azt tudom, hogy a Szabadság hegyen a Vörös Csillag Szállóban volt a főhadiszállása 1956. november 4-e után, ahonnan több fegyveres akciót személyesen irányított, a szovjet csapatok ellen maga is géppisztollyal harcolt. A jelzett helyről Nagykovácsiba vonult vissza, ahol ugyancsak felvették a harcot a szovjet csapatokkal, majd Nagyszénásra vonultak, ahol Király megpróbálta Budapestről kivonuló nemzetőr egységeket központosítani. E terv nem sikerült, a Nyugatra távozott. Fentieket Bécsben Balázsovits Bélától tudtam meg.”

A főparancsnok kapcsolatot teremtett a Nagykovácsi környékén lévő nemzetőr csoportokkal. Ekkor kiadott utasításai a nemzetőrség további szervezését,

valamint az egyéni akcióktól való tartózkodást írták elő. A déli órákban felkereste „Szabó bácsi”, a Széna téri felkelők parancsnoka, aki beszámolt a rendelkezésre álló erőkről és arról, hogy bejárnak a városba akciók végrehajtására. A szovjet katonai vezetők sajnálták, hogy

„Király Bélát nem tudták november 4-én elfogni. Tőle tartottak: jó szervezőnek, kiváló katonának ismerték. A Moszkvából időközben visszahozott Bata István [volt] honvédelmi miniszterrel fel is hívták telefonon, hogy hagyja ott budai hadiszállását, adja meg magát, szüntesse be az ellenállást. Nincs értelme. Csak a polgári lakosság szenved meg macacsságát. Király visszautasította a javaslatot. Erre következett be Nagykovácsinál november 8-án [10-én – H. M.] a »csata«, ahová Malasenko egy egész ezredet irányított azzal a parancssal, hogy Királyt és embereit feltétlenül meg kell semmisíteni” – számolt be a Malasenko tábornokkal folytatott beszélgetéséről Gosztonyi Péter.

Szovjet források szerint az ezt követő összecsapásban a nemzetőrök közül 10 fő meghalt és 13 fő megsebesült. A Főparancsnokság öt gépkocsiját és 15 rádióadó-ját a szovjet csapatok birtokba vették. A Nemzetőrség Főparancsnoksága ekkor beszüntette az ellenállást.

Az emigráció és a hazatérés utáni évek

A Nagykovácsinál november 10-én történt összecsapás után – a hónap végén – Király Béla Ausztriába, december végén az USA-ba emigrált. 1957 elején a Strasbourgban létrejött Magyar Forradalmi Tanács elnökének választották, tanúvallomást tett az ENSZ Ötös Bizottsága előtt. 1957 és 1966 között a Varga Béla elnökletével működő Magyar Bizottság tagja.

„Mikor azután a magyar kérdést levették az Egyesült Nemzetek programjáról [...] kezdtem azon gondolkodni, hogy az én energiáimat, érdeklődésemet figyelembe véve mi volna az a szféra, az a működési terület, ahol nem mint hivatásos emigráns, hanem valami más tudnám a világ közvéleményét befolyásolni, tudnám az otthoni jó irányokat támogatni, tudnám a magyar nép hírnevét javítani [...]. Azon kívül hallatlan élvezet volt életemben a tanítás. A katonaságban is erről beszélünk, a tanítás az mindennek a teteje volt a számomra. Úgy éreztem, hogy ez volna az, ahol a magam embere lehetek, ahol nem függök senkitől, csak a lelkiismeretemtől és ezért már 1958 végén erre az új életre kezdtem készülni. Ekkor minden emigrációs szervezettel szakítanom kellett, mert nem lehet kettős életet élni. [...] És egy olyan hajóra szálltam, amelyiken kétszeres munkát folytatva tanítók is, kutatók is, publikálok is: olyan könyveket adunk a világ olvasó és írástudó közösségének, amely tudja, hogy van egy magyar ügy, amit valaha meg kellett volna oldani és van egy magyar nemzet,

amely sem nem a legjobb, sem nem a legrosszabb, de egy tisztességes magyar nemzet. Száz-szor jobban érzem magam ebben a helyzetben: megtettük a nemzetünkért, amit tudunk.”

Király Béla távozását követően, 1957. április 23-án a Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa hatályon kívül helyezte a korábbi határozatát, majd 1989. október 27-én az 1956-os, bűncselekmény hiányában felmentő határozat hatályát visszaállították.

Király Béla 1958/59-ben a Columbia Egyetemen tanult, mint történész 1966-ban kapta meg a PhD tudományos fokozatot. Ettől az évtől az Amerikai Egyesült Államok polgára.

„Amikor itt, a Columbiái Egyetemen a doktorátusomért dolgoztam, kutatás, olvasás közben arra jöttem rá, hogy az angol nyelvű történetirodalom Magyarországot hallatlanul rossz színben tünteti fel. [...] Magyarország történelmét a nemzet ellenségei írták. [...] Amikor erre rádöbbentem, elhatároztam, hogy az életemet arra szentelem, hogy amennyit csak lehet, ezen javítok. Az is lehetséges lett volna, hogy cáfolni kezdem ezeket a könyveket. Ezt nem tartottam helyes útnak, úgy határoztam inkább, hogy új könyveket adjunk ki, lehetőleg jó hírnevű kiadóvállalaton keresztül és ezeket a könyveket helyezzük el az amerikai egyetemek és nyilvános könyvtárak polcaira. Ebből a célból indítottam meg a Brooklyn College-ban egy sorozatot, amely a társadalmi változásokkal foglalkozik, erős kelet-közép-európai érdeklődéssel.”

1971. szeptember 1-jétől a hadtörténelem professzora a New York-i Városi Egyetemen, a Brooklyn College-ban, 1982. szeptember 1-jétől professor emeritus.

Hazatérése után, 1989. június 16-án a Nagy Imre és vértanú társai újratemetésén mondott beszédét így zárta:

„Nagy Imre, Losonczy Géza, Maléter Pál, Gimes Miklós, Szilágyi József és félezer szabadságharcos bekövetkező temetése nem zár le semmit, hanem új korszakot nyit. Most már az 1956-os forradalom és az azt követő megtorlások minden áldozatának – élőknek és holtaknak, különösen a névtelen szabadságharcosoknak – meg kell adni azt, amit áldozatukkal kiérdemeltek! Ahogy a közelmúltban Spanyolországban totalitárius rendszerből, Uruguayban pedig véres diktatúrából békésen valósították meg a demokratikus társadalmat, éppen úgy hazánkban is vér és erőszak nélkül, békésen kell a szabadság országává alakulnia. Ezt követeli a vértanúk emléke. Félezer szabadságharcos vértanú, Nagy Imre, Losonczy Géza, Maléter Pál, Gimes Miklós, Szilágyi József, Bajtársaink, nyugodjatok békében!”

1989. október 27-én a Legfelsőbb Bíróság felmentette a korábbi vádak alól, és visszaadta vezérőrnagy rangját. 1990. augusztus 3-tól vezérezredes.

1990 és 1994 között Kaposvár országgyűlési képviselője. A Parlamentbe független képviselőként került be, majd a Szabad Demokraták Szövetsége

frakciójához csatlakozott. Az utóbbi döntésének helyességét megkérdőjelező csoportosulás Király lejárataására és a közéletből való kiiktatására tett – főleg a koncepciók per anyagára, rosszzindulatú vélekedésekre alapozott – kísérletei sorra kudarcot vallottak.

1990 májusától 1991 januárjáig, majd 1992 októberétől 1993 februárjáig a Honvédelmi Bizottság alelnöke. 1992-ben egyik alapító tagja volt a Nagy Imre Társaságnak, később pedig az Elnökség tiszteletbeli tagja. 1999 és 2001 között a miniszterelnök személyes megbízottjaként részt vett a haderóreform munkálataiban. 2002. augusztus 20-án a Magyar Köztársaság Érdemrendjének nagykeresztjével (katonai tagozat), 2004. október 23-án a Nagy Imre Érdemrenddel tüntették ki.

Király Béla kimagasló tudományos tevékenységének eredményeként 2004-ig szerzőként 10 kötete, szerkesztőként 20 közleménye, egyéb tanulmányok és cikkek „műfajban” 69 munkája jelent meg. A magyar történelem nemzetközi megismertetése, egyben Magyarország népszerűsítése érdekében tett vállalását is teljesítette. Ennek eredményei: 125 idegen – meghatározóan angol – nyelven az *Atlantic Studies on Society in Change* (ARP), részben a *Tolerance and Discrimination in the Danubian Region* (*Tolarenca és diszkrimináció a Duna-medencében*), illetve a *War and Society in East Central Europe* (*Háború és társadalom Kelet-Közép-Európában*) című alisorozatokban, továbbá az ARP gondozásában magyarul kiadott 20 kötet.

2004 márciusában Király Bélát a Magyar Tudományos Akadémia külső tagjává választották. 2006-ban, a forradalom és szabadságharc 50. évfordulóján megalapította és haláláig támogatta az „1956-os Nemzetőrség Hagyományápoló Tanácsát”. Míg egészsége engedte, szinte az utolsó pillanatig dolgozott: könyvet szerkesztett és lektorált. A 2004-ben megjelent – sokat idézett – munkájából megismerhetjük az életről vallott elveit is:

„Az embert a hit különbözteti meg a többi lénytől. De a hitvallásbeli különbségeknek nem szabad elválasztó fallá válniuk. Ezen túl, szerintem, három összetevő eleme van a kiegyensúlyozott emberi életnek, ezek szabályozzák az én életemet is. Az egyik a szeretet, ha akarjátok, szerelem, ami azonban nemcsak az élettársra és családtagokra vonatkozik, hanem minden embertársra. A másik a munka. Különösen, ha olyan küldetést sikerül választani, amelyet örömmel teljesít is az ember: ekkor szerencsés és sikeres lehet egész életében. Végül a harmadik a humorérzék. Tudni kell kacagni saját balgaságunkon, de másokat nem szabad nevelés tárgyává tenni. Én ezekre az elvekre építettem az életemet. Azt nem tudom megmondani, hogy boldog vagyok-e, ahhoz túl sok megpróbáltatás ért, azt azonban elmondhatom: elégedett vagyok az életemmel.”

Életrajzi kötetének utolsó két sora: „Úgy hiszem, megtettem, amit a hazámért megteendőnek és megtehetőnek éreztem. A gondviselés és embertársaim mindenért bőkezűen megjutalmaztak.”

Irodalom

A forradalom hangja. Magyarországi rádióadások 1956. október 23. – november 9. Századvég Füzetek 3. Főszerk.: Gyurgyák János. Budapest, Századvég Kiadó – Nyilvánosság Klub, 1989.

Gosztonyi Péter: Moszkvai találkozásom egy szovjet tábornokkal. *Élet és Irodalom*, 36. (1992), május 15. 6.

Horváth Miklós: A nemzetőrség szervezése és felállítása. *Hadtörténelmi Közlemények*, 115. (2002), 4. 1008–1049.

Horváth Miklós: *Maléter Pál*. 2. javított kiadás. Budapest, H&T Kiadó, 2002.

Horváth Miklós: *1956 hadikrónikája*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003.

Interjú Király Bélával. Budapest, Oral History Archivum, Visszaemlékezések, 178. 1986–1987. Készítő: Bika Júlia, Hegedűs B. András, Székely László, Tóth Pál Péter.

Király Béla: *Honvédségből Néphadsereg*. Budapest, CO-NEXUS Print-teR Kft., 1989.

Király Béla: *Forradalomtól forradalomig. Válogatott tanulmányok, beszédek és interjúk 1982–1990*. Válogatta: Gyurgyák János. Budapest, Századvég Kiadó – Atlanti Kutató és Kiadó Társulat, 1990.

Király Béla: *Amire nincs ige – visszaemlékezések, 2012–2004*. Budapest, HVG könyvek, 2004.

Malasenko, Jevgenyij Ivanovics: A Különleges Hadtest Budapest tüzeiben. Egy szemtanú visszaemlékezései. In Györkei Jenő – Horváth Miklós (szerk.): *Szovjet katonai intervenció 1956*. Budapest, H&T Kiadó, 2001. 205–292.

Források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (MNL OL), Nagy Imre és társai per (NI és tsi. p.), XX-5-h. 26. kötet (k.), Vizsgálati iratok (V) 150000/60. 142. Szücs Miklós kihallgatása, 1957. július 10.

MNL OL NI és tsi. p. XX-5-h. 26. k., (V) 150000/60. 50–55. Dr. Radó György vallomása. 1957. június 27.

- MNL OL NI és tsi. p. XX-5-h. 26. k., (V) 150000/60. 87–88. Zólmoy László kihallgatása. 1957. április 8.
- MNL OL NI és tsi. p. XX-5-h. 26. k., V-150000/60. 273–285.
- MNL OL NI és tsi. p. XX-5-h. 26. k., V-150000/60. 286–290. Király Béla felszólalásának eredeti jegyzete
- MNL OL NI és tsi. p. XX-5-h. 27. k. V-150000/61. 267-268. Király Béla levele Jánosi Ferencnek 1956. október 28. 263–264.
- OSA archívum – HU OSA Király Béla tábornok személyes iratai. HU OSA 336-06, borsz 6.